SOMONIYLAR DAVLATINING TARIX SAHNASIGA CHIQISHI VA UNDA ISMOIL SOMONIYNING TUTGAN O'RNI.

Rajabov Alisher Shavkatovich
Buxoro davlat pedagogika instituti "Ijtimoiy fanlar" kafedrasi o'qituvchisi
Latipov Behruz Barot o'g'li
Buxoro davlat pedagogika instituti 2-3 tar 22 guruh talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.8412605

Annotatsiya: Ushbu maqolada somoniylar davlatining vujudga kelishi, uning tarix sahnasida tutgan o'rni, davlatni rivojlanishi sulola davrda olib borilgan munosabatlar sulolaning yorqin vakili Ismoilni tutgan o'rni. somoniylar davri tarixiga oid tarixiy manbalar haqida so'z yurtamiz.

Kalit so'z: Nuh Ahmad va Ismoil siyosati, Narshaxiyni "Buxoro tarixi", Ismoil Somoniy maqbarasi

Somoniylar hukmronligi IX asrda Movarounnahrning siyosiy hayotida ham o'zgarishlar yuz beradi. Yurtga avval Nuh, so'ngra Ahmad boshchilik qiladi. Nasr Movarounnahrning barcha viloyatlarini birlashtirish va uni Xurosondan ajratib olish choralarini ko'radi. Tohiriylar davlati barham topishi bilan, Nasr uchun qulay sharoit yuzaga keladi. Buxoro ahli Nasr huzuriga elchilar yuborib Buxoroni o'z qo'l ostiga olishni va somoniylar xonadonidan bir kishini Buxoroga hokimqilibyuborishni so'raydilar. Nasr ukasi Ismoilni Buxoroganoib sifatida yuborad.. Ko'p o'tmay aka-uka o'rtsida toj-taxt uchun kurash boshlanadi. unda Ismoil g'olib chiqadi Ismoil Somoniy 888-yili butun Movarounrjahrni o'z qo'l ostiga birlashtiradi, Narshaxiyning ma'lumotlariga ko'ra mamlakat devorlarini mudofasidan ko'ra qo'shinga katta e'tibor qaratadi va shunday deydi:Men buxoroning devoriman Ismoil Somoniy Movarounnahrni birlashtirib, mustahkam davlat tuzishga intiladi.Bu hol Ismoil Somoniy va uning izdoshlariga Movarounnahr va Eroning ichki muamolariga diqqatini qaratish imkonini bergan. Shimoli-sharqiy hududlarga yurish qiladi. 893-yili Taroz shahrini egaliab, dashtliklarga qaqshatqich zarba beradi. Natijada dashtlik qa bilalarning Movarounnahrga bo'lgan uzluksiz bosqinlari barham topib, aholi mudofaa devorlari-yu son-sanoqsiz qal'alarni qurish va ularni ta'mirlash tashvishidan qutuladi. U yirik davlat tuzishda manifatdor bo'lgan barcha oqsuyak amaldorlarni o'z atrofida to'playdi ularning yordami bilan, Ismoil shunday davlat tuzishga erishadi va bu davlat o'sha vaqtda sharqda shuhrat topadi ,lekin shunday bo'lishiga qaramasdan o'zaro ichki nizolar ich-ichidan yemrayotgan edi. Lekin Movarounnahr aholisining mustaqillikka erishib, bu diyorda Somoniylar davlatining tobora kuchayib borishi shubhasiz sharqiy viloyatlardan muttasil

undirilib olinadigan katta boyliklardan mahrum boʻlgan Arab xalifaligini, bir tomondan, nihoyatda ranjitsa, ikkinchi tomondan, choʻchitar ham edi. Shu boisdan xalifalik safforiylar bilan somoniylarni toʻqnashtirishga va bu yosh ikki davlatning har ikkisini zaiflashtirib, boy viloyatlarda maʼlum darajada oʻz taʼsirini qayta tiklashga harakat qiladi.Noilojlikdan xalifa Ismoilning bunday ulkan davlatini tan olishga, unga hukmdorlik yorligʻini yuborishga majbur boʻladi. Shunday qilib, IX asr oxirlarida Movarounnahr Arab xalifaligi istibdodidan abadiy xalos boʻladi. Ismoil Somoniy, Xurosonda tashkil topgan Safforiylar davlatiga barham beradi va uni oʻz davlatiga qoʻshib oladi. Natijada poytaxti Buxoro shahri boʻlgan zamonasining eng yirik mustaqil oʻrta asrlar davlati tashkil topadi. Bu davlatni somoniylar xonadonidan boʻlgan hukmdorlar - amirlar X asr oxirlarigacha idora qiladilar.Somoniylar davrida ijtimoiy-siyosiy va xo'jalik hayoti aqilli va tadbirkor Ismoil nomi bilan bog'liq. Uning davrida qo'shin ham ikki qismdan iborat bo'lgan. Birinchi qismi doimiy faoliyatdagi saralang (gvardiya) va zarur hollarda yig'ilgan ko'ngillirdan iborat bo'lgan.Bundan ko'rnib turbdiki somoniylar davrda davlat boshqaruvi va qo'shin kuchli tartibga asoslangan. Movarounnahr mustaqilligining barqarorligi, avvalambor, markazlashgan mustahkam hokimiyatning qaror topishiga bogʻliq edi. Movarounnahr mustaqillikka erishib, Somoniylar davlatining qaror topishi va uning ravnaqida islom dini ruhoniylarining hissasi katta boʻldi. Shu boisdan, poytaxt Buxoro Sharqda islom dinining eng nufuzli markazlaridan biriga aylandi.. Xuddi shu davrda musulmon Sharqidagi ilk madrasalardan biri Buxoro shahrida qad koʻtardi. Buxoroning qadimiy madrasasi shaharning Darvozai Mansur mahallasida xon hammomining yonida joylashgan. Somoniylar islom mafkurasining rivojiga katta ahamiyat beradilar. Masjid, madrasa, xonaqohlar qurish uchun maxsus joylar va ularning sarf-xarajati uchun katta-katta mulklar ajratilib beriladi. Natijada diniy muassasalar tasarrufidagi yerlar kengayib, yangi turdagi diniy-vaqf xoʻjaligi tarkib topadi. Narshaxiyning yozishicha, Afshona qishlogʻining ekin yerlari atrofidagi yaylovli biyobonlar Ismoil Somoniy tomonidan Buxoro madrasasining talabalariga vaqf qilib berilgan. Bu jarayon aynan Buxorodan boshlandi. Somoniylar tashqi va ichki dushman hurujlaridan mamlakatni muhofaza qilish masalasiga katta eʼtibor beradilar. Xususan, Ismoil Somoniy yaxshi qurollangan harbiy qoʻshinlar va maxsus muntazam saroy soqchi navkarlar tuzadi. IX-X asrlardagi Sharq matematikasining yutuqlari Buxoro meʼmorlari ijodida oʻz aksini topgan. Buxorodagi Somoniylar davri inshootlaridan faqat Somoniylar maqbarasi Markaziy Osiyoda eng koʻhna musulmon meʼmoriy ishooti butunlay pishiq gʻishtdan koʻtarilgan. Ismoil

Somoniy va Somoniylar davrda olib borilgan islohatlardan Xulosa shuki Ismoil o'z davrining har tomonlama bilimli siyosatchi hukumdorlardan biri uni har bir sohada tashabuskorligini ular davrda olib borligan me'morchilk ishlarida ko'rshimiz mumkin Ismoilni butun bir Movarounnahrni qo'lga birlashtirganidan uning kuchli siyosat arbobi bo'lganidan bilishimiz mumkin. Somoniylar davrida qo'shinda yetakchi mavqeyni turk sarkardalari va g'ulomlar egalagan edi.Ismoildan so'ng uning vorislari davrida u barpo etgan yirik davlat inqirozga yuz tuta boshlaydi. Ismoilning vafotidan so'ng o'g'li Ahmad (907-914) hukumronligi davrida arab tili davlat tiliga aylantiriladi, arab tilini bilgan shaxslar nufuzi oshib mansab martabalrga tayinlanadi. Lekin Ismoil Somoniy davrida bunday erkinlik yo'q edi. Ahmad siyosatidan norozi turklardan iborat harbiy oqsuyaklar isyon ko'taradi.Ahmad turk g'ulomlari tomondan o'ldiriladi. Ismoil va somoniylar davrida har tomonlama kuchli siyosat olib borilganligini ko'rishimiz mumkin shunday bo'kishuga qaramsdan keying vorislarni olib borgan siyosati davlatini ichidan yemirib uni inqiroziga olib keladi.U tuzgan davlat keyinchalik yangi keladigan qoraxoniylar sulolasi tarkibga singib ketshga olib keladi. Somoniylardan bizga ular davrda qurlgan tarixiy inshoatlar qolganini ko'ramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. .Rajabov Alisher Shavkatovich. About Bahouddin Naqshband in Mirbabo Naqshbandi's Poetry. / International journal of formal education. 2022. – P. 1-5.
2. http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/455
3. 2.Sh, Murtazoyev."Oh the Manuscript of "Avariful-maarif"(Those People Recognizing Enlightenment) of Shakhabuddin Umar Sukhravardi." International Journal on Integrated Education 2.5: 166-169.
4. 3.Kenjayev, Sardor Nurmurod Son. "Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State)(In the Case of Fu An)." Miasto Przyszłości 29 (2022): 112-114.
5. 4.Norboyev, Sardor Qavmiddinovich. "O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SIYOSIY PARTIYALARNING SIYOSIY VA IJTIMOIY AHAMIYATI." Scientific progress 4.5 (2023): 4-8.
6. 5.ERKINOVICH, TUYEV FAZLIDDIN. "FACTORS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN BUKHARA REGION IN 1991-1995 AND THE ISSUE OF PARTICIPATION IN FOREIGN RELATIONS." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.05 (2022): 256-258.
7. 6.Shokirov, Mubin. "Tarixiy jarayonni bilish methodlai asosidaanaliz qilish." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 5.5 (2021).

8. 7. Urazov, Bobir. "A O'razov Bobir Baxtiyorovich: РУМИЙ–СЎФИЙЛИК ТАРИҚАТИ ПЕШВОСИ." Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti journal 2.2 (2022).
9. 8. Sharipov, Abduxakimjon. "A SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF GENDER POTENTIAL: SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF GENDER POTENTIAL." Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti journal 2.2 (2022).
10. 9.Rajabov, Alisher, and Shoxijahon Urunov. "XVII ASRNING 1-HALF BUXORO XONLIGINING SIYOSIY INQIROZI VA UNING ASOSIY XUSUSIYATLARI." Development of pedagogical technologies in modern sciences 2.5 (2023): 51-54.
11. 10.Togayeva, Dilnoza. "WORD OF VARIABILITY IN UZBEK LANGUAGE." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 1.9 (2021): 454-458.
12. 10. Kilichev, Rajab Ergashovich. "BUKHARA IS THE ANCIENT CITY OF THE EAST." Theoretical & Applied Science 7 (2020): 26-28.
13. 11.Boboqulov, Oxunjon. "SHAROF RASHIDOVNING AFRO-OSIYO XALQLARI BIRDAMLIGI CONFERENCES ISHTIROKI XUSUSI." Innovation and development: theory and practice 2.17 (2023): 187-189.
14. 12.Рахматова, Holidahon. "XOJA AHROR VALIYNING TINCHLIK, OSOYISHTALIK VA HAMJIHATLIKKA DOIR G 'OLIVES–BARQAROR TARAQQIYOT OMILI ADJECTIVE." Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муамолари/Актуальные про блемы социально-governmental issues/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. 3.S/5 (2023).
15. 14.AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH ISSN: 2690-9626 Vol. 4, No. 7, 2023. Immanuel Kant's Maxims of Peace Sharipov Dilshod Bakhshilloevich Lecturer of Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan. P.90-93.
16. 15.Sharipov, Dilshod. "TINCHLIKNING UNIVERSAL (DUNYOVIY) TARTIB BO'YICHA ASSAY." Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муамолари/Актуальные про блемы социально-governmental issues/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. 3.3 (2023): 144-148.
17. 16.Джураев Ш. Г. ИЗ ИСТОРИИ БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЯ-ЗАПОВЕДНИКА. СОЗДАНИЕ МУЗЕЕВ И ВЫСТАВОК. // КУЛЬТУРА И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НАРОДОВ В МУЗЕЙНЫХ, НАУЧНЫХ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССАХ - ВАЖНЕЙШИЕ ФАКТОРЫ СТАБИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТРАН ЕВРАЗИИ. Омск, 21–24 сентября 2021 года – 2021. -с. 67-73.